

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**Використання біоенергопластики у корекції звуковимови дітей
дошкільного віку**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконав: студентка 2 курсу 291-м групи
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
16.01 Логопедія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Логопедія
Воробйова Ольга Володимирівна

Керівники: кандидатка педагогічних наук,
ст.викладачка Смутченко О.С.;
кандидатка педагогічних наук,
доцентка Меліхова В.В.
Рецензент: професорка кафедри дефектології та
фізичної реабілітації КЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського» Соколова Г.Б.

Івано-Франківськ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РУЧНОЇ ТА АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Нейропсихологічні основи розвитку дрібної моторики рук та артикуляційного праксису	6
1.2. Розвиток праксису в онтогенезі	8
1.2.1. Розвиток ручного праксису в онтогенезі	9
1.2.2. Розвиток артикуляційного праксису в онтогенезі	12
1.3. Особливості порушень ручного та артикуляційного праксису у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення	14
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ БІОЕНЕРГОПЛАСТИКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	20
2.1. Дослідження стану сформованості артикуляційної моторики та дрібної моторики пальців рук у дошкільників із порушеннями мовлення	20
2.1.1. Організація експериментального дослідження	20
2.1.2. Результати експериментальної роботи	26
2.2. Біоенергопластика як здоров'язбережувальна корекційно- розвивальна технологія	30
2.3. Методичні рекомендації щодо використання біоенергопластики під час корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку	33
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	45
Додаток А. Вправи для розвитку артикуляційної моторики з використанням біоенергопластики	45
Додаток Б. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Для всебічного розвитку особистості дитини необхідним є повноцінне опанування ним усним мовленням. Мовлення є засобом пізнання оточуючого світу, висловлення власних думок, знаряддям взаємодії з однолітками та дорослими.

Негативна тенденція до щорічного збільшення кількості дітей дошкільного віку порушеннями мовлення та складним патогенезом мовленнєвих розладів вимагає від сучасної логопедії пошуку нових ефективних методів та прийомів корекційно-розвивального навчання.

Дослідженнями фізіологів, нейропсихологів (М.Денісова, М.Кистяковська, М.Кольцова, О.Лурія, І.Павлов, М.Щелованов та ін.) доведено тісний зв'язок між розвитком дрібної та артикуляційної моторики, а отже, і мовленням дитини.

Мовленнєворухові навички характеризуються рухливістю та точністю рухів органів артикуляції, м'язовий апарат яких має бути достатньо розвинутим. Це відбувається протягом перших п'яти років життя.

Як зазначають дослідження українських науковців: Н.Голуб, В.Кисличенко, Ю.Коломоець, С.Коноплястої, І.Мартиненко, з метою забезпечення індивідуального підходу до організації логокорекції порушень звуковимовної сторони мовлення у дошкільників доцільним є використання здоров'язбережувальних технологій, до яких відноситься біоенергопластика.

Вивченням проблеми поєднання артикуляційної гімнастики з рухами пальців рук займалися Н.Гаврилова, В.Галущенко, І.Куріс, О.Лазаренко, Ю.Люлічкіна, Ю.Пінчук, С.Притиковська та ін. Науковці зазначають, що необхідність застосування рухів пальців рук обумовлена порушенням дрібної моторики, дискоординацією рухів органів артикуляції, порушенням кінестетичних відчуттів язика, губ, нижньої

щелепи у дітей з порушеннями мовлення. Використання дитиною під час виконання гімнастики рухів пальців рук синхронно з рухами органів артикуляції активізує увагу, мислення, розвиває почуття ритму, дрібну моторику, орієнтування у просторі.

З огляду на необхідність удосконалення методів та прийомів організації логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку – з одного боку, та потенційні корекційно-розвивальні можливості здоров'язбережувальних технологій – з іншого, було обрано тему кваліфікаційного дослідження **«Використання біоенергопластики у корекції звуковимови дітей дошкільного віку»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри спеціальної освіти ХДУ «Зміст та технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» (0119U101727 від 22.11.2019.).

Мета дослідження – визначити і теоретично обґрунтувати можливості використання біоенергопластики в розвитку правильної вимови дітей дошкільного віку.

Для реалізації мети нами визначено провідні **завдання** дослідження:

1. Зробити аналіз літературних джерел з проблеми дослідження.
2. Визначити нейропсихологічні основи розвитку дрібної моторики рук та артикуляційного праксису в онтогенезі.
3. Дослідити рівень сформованості дрібної моторики пальців рук та артикуляційної моторики у старших дошкільників з порушеннями мовлення.
4. Розробити методичку корекції звуковимови у старших дошкільників засобами біоенергопластики.

Об'єкт дослідження – опанування звуковимовою дітьми дошкільного віку

Предмет дослідження – методика корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку порушеннями мовлення (загальним недорозвиненням мовлення) з використанням біоенергопластики.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи: теоретичні – аналіз літературних джерел: вивчення нейропсихологічної, психолого-педагогічної літератури, досвіду роботи логопедів-практиків; емпіричні – констатувальний експеримент; статистичні – кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Елементи наукової новизни. Уточнено поняття «біоенергопластика», дані про нейропсихологічні механізми розвитку ручного та артикуляційного праксису; визначено особливості розвитку ручного та артикуляційного праксису у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення; подальшого розвитку набули положення про доцільність застосування в логопедичній роботі з корекції звуковимови біоенергопластики як здоров'язберезувальної технології.

Практичне значення дослідження. Теоретично обґрунтовані положення про можливості та доцільність використання біоенергопластики під час логопедичної роботи над корекцією звуковимови у дітей дошкільного віку, одержані експериментальні дані можуть бути корисними для логопедів-практиків, педагогів логопедичних груп ЗДО. Матеріали роботи стануть у нагоді здобувачам першого (бакалаврського) рівня спеціальності 016 Спеціальна освіта під час підготовки до практичних занять, написання курсових досліджень та наукових робіт.

Апробацію дослідження пройшло у публікації «Особливості використання біоенергопластики у корекції звуковимови дітей дошкільного віку» в Альманасі «Магістерські студії» (2022р).

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛІ

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РУЧНОЇ ТА АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Нейропсихологічні основи розвитку дрібної моторики рук та артикуляційного праксису

Рухи пальців рук історично, під час розвитку людства, виявилися тісно пов'язані з мовленнєвою функцією.

Першою формою спілкування первісних людей були жести. Особливо важливу роль при цьому відігравала рука. Саме вона дала можливість шляхом вказівних, заборонних, загрозливих та інших рухів розвинути ту первинну мову, за допомогою якої люди виражали свої емоції, бажання, потреби або передавали певну інформацію.

Пізніше жести стали поєднуватися зі звуконаслідуваннями та вигуками. Пройшли тисячоліття, поки розвинулося словесне мовлення, але воно ще досить тривалий час залишалося пов'язаним з невербальним мовленням (жестикуляцією) [9].

Усі вчені, які вивчали діяльність дитячого мозку, психіку дітей, наголошують на величезному стимулюючому впливі функції руки.

М.Новіков ще в 1782 р. стверджував, що стимулювання дій з предметами у дітей є основним засобом не тільки для отримання знань про ці речі, але й для всього їхнього розумового розвитку [2].

Невропатолог та психіатр В.Бехтерев зазначав, що рухи руки завжди були тісно пов'язані з мовленням та сприяли її розвитку [6].

Англійський психолог Д.Селлі також надавав дуже велике значення ручної моторики для розвитку мислення та мовлення дітей [18].

Рухи пальців рук у людей удосконалювалися з покоління в покоління, оскільки люди виконували руками дедалі більш тонку та складну роботу. У наслідок цього відбувалося збільшення площі рухової проєкції кисті руки у людському мозку. Таким чином, розвиток функцій руки та мовлення у людей відбувався паралельно [15].

На сучасному етапі розвитку людини близько третини усієї площі рухової проєкції мозку займає проєкція кисті руки, що розташована дуже близько від мовленнєвої моторної зони.

Розмір проєкції кисті та її близькість до моторної мовленнєвої зони навели думку вчених про те, що тренування тонких рухів пальців рук вплине на розвиток активного мовлення [21].

Спочатку розвиваються тонкі рухи пальців рук, потім утворюється артикуляція складів; все подальше вдосконалення мовленнєвих реакцій відбувається у прямій залежності від ступеня тренування рухів пальців.

У віці близько п'яти місяців дитина починає протиставляти великий палець іншим під час захоплення предмету, саме захоплення предмета відбувається вже не всією долонею, а тільки пальцями. Цей період має особливе значення, оскільки вивільняються рухи інших пальців. На шостому місяці рухи захоплення стають більш точними та впевненими. На сьомому місяці життя з'являється артикуляція складів: да – да – да, ба – ба – ба і т.д. У вісім - дев'ять місяців малюк вже бере дрібні предмети двома пальцями, показує пальцем на предмет, що його приваблює тощо. Після розвитку тонких диференційованих рухів пальців дитина опановує артикуляцією перших слів [14].

Протягом усього раннього віку (перші три роки життя) яскраво виявляється ця залежність – з вдосконаленням тонких рухів пальців рук відбувається розвиток мовленнєвої функції.

Фізіологічний зв'язок між дрібною моторикою та активним мовленням доведено лабораторними електрофізіологічними дослідженнями.

Так, Т.Хризман та М.Звонарьовою було виявлено, що коли дитина виробляє ритмічні рухи пальцями, у неї різко посилюється узгоджена діяльність лобових і скроневих відділів мозку. Оскільки у правшів рухова мовленнєва зона розташована в лівій лобовій області, та в лівій скроневій області – сенсорна мовленнєва зона, виявилось, що якщо дитина виробляє ритмічні рухи (розгинання та згинання) пальцями правої руки, то в лівій півкулі мозку у неї виникає посилення координованих електричних коливань саме у лобовій та скроневій зонах. Рухи пальців лівої руки викликали таку ж активацію у правій півкулі [21].

Згідно з М. Бернштейном, моторне мовлення – це, перш за все, результат діяльності мозку [5]. Вимова звуків мовлення (артикуляція) вимагає координації рухів губ, язика, гортані, участі порожнин рота та носоглотки, дихальних рухів. Під час вимови звука в узгоджену роботу залучається різні м'язи, звук не утвориться, якщо порушується послідовність та координація мовленнєвих рухів.

Відбір рухів, необхідних для вимови тих чи інших звукосполучень, відбувається у корі мозку. Там же складається програма, за якою повинні діяти м'язи артикуляційного апарату.

1.2. Розвиток праксису в онтогенезі

Відповідно до досліджень вчених Л.Бадаляна, М.Бернштейна, С.Гальперіна, вдосконалення моторної діяльності дитини залежить і від формування регулюючих ланок, починаючи з пренатального періоду, а також від розвитку рухових навичок [3; 5, 14].

Першою руховою реакцією нормотипового внутрішньоутробного розвитку є скорочення серця плода, що виникають на третьому тижні. Реакції тактильної чутливості до м'язових реакцій спостерігаються з 6 – 8 тижнів. З 12 тижнів внутрішньоутробного розвитку формуються зони

особливо значної тактильної чутливості, особливо периоральна зона, губи, долоні та стопи. Самостійне регулярне дихання у плода виникає з 25 - 27 тижнів. З 14 – 17 тижнів відчуваються окремі рухи плода [3].

У всі наступні вікові періоди моторна діяльність дитини разом з органами почуттів, емоціями та зовнішніми проявами на подразники уявляє собою цілісний комплекс, завдяки роботі якого, на думку С.Гальперіна, відбувається подальший розвиток центральної нервової системи та головного мозку зокрема [15].

Відповідно досліджень М.Бернштейна [5], розвиток будь-якого виду моторного праксису поділяється на три фази, що відбуваються поступово у суворій незворотній послідовності, що пов'язана із дозріванням певних нервових структур та зв'язків мозку:

I фаза – оволодіння основним процесом руху у «грубій» формі з «грубою» координацією руху;

II фаза – корекція, уточнення та диференціювання рухів, тонка координація руху;

III фаза – закріплення та пристосування до різних умов, стабілізація навички [5].

1.2.1. Розвиток ручного праксису в онтогенезі

Професор М.Могендович вважав, що «людину від тварини відрізняють, перш за все, дві системи організму – моторика, що стала у вигляді руки найдосконалішим органом праці, і мозок – найбільше досягнення природи, яке є найскладнішим з усього, що існує на Землі. Тільки ці органи визначають специфіку людини, це вони безперервно історично розвиваються» [27, с. 28].

На думку М.Бернштейна, Т.Візель, М.Кольцової, Ю.Мікляєвої, Т.Філічевої, своєчасний та різнобічний розвиток рухів кисті та пальців рук дитини стимулює дозрівання її центральної нервової системи. Саме стан дрібної моторики є одним із показників розвитку всіх пізнавальних

процесів, головним чином мовлення, орієнтування у просторі, розумових операцій тощо [5; 9; 22; 26; 31].

На 1-му місяці життя дитина весь час тримає пальці стиснутими в кулачки. Так виявляється хапальний рефлекс (згинальний рух пальців). Рухи пальців нагадують захоплення предмета [9].

Приблизно до кінця 2-го місяця рука починає відкриватися і великий палець вивільняється з руки, а до 3-х місяців життя всі пальці вже розігнуті – період ліктюво-долонного захвату [76]. У цей час зоровий аналізатор починає координувати тактильне почуття руки, яка починає функціонувати як специфічний орган.

І.Сеченов встановив, що до 3-х місяців життя у малюка розвивається комбінований зорово-руховий рефлекс – підняття рук на зоровий стимул [22]. Обмацування своїх рук з'являється також приблизно з 3-х місяців. З 5 місяців спостерігається відведення великого пальця руки під час схоплювання предмета. Дитина починає брати іграшку не всією долонею, а пальцями. У цей час з'являється осмислений вказівний жест [18].

До 6 місяців хапальний рефлекс загальмовується, з'являються неточні прості рухи, що супроводжуються великою кількістю синкінезій. У цей період дитина майже весь час рухає руками, цілеспрямовано бере предмети. У 6 місяців, стверджує М.Бернштейн, відбувається визначення «провідної» руки дитини [5, с. 157].

М.Могендович шестимісячний вік характеризує як період «радіально-долонного» захвату. Такі рухи можливі за тривалого скорочення певних м'язів. Зміна фізіологічної гіпертонії на нормотонію сприяє розвитку довільних рухів, особливо у руках [27].

Період з 7 до 10 місяців життя визначається як період «відповідної дії» (співвіднесення предмета з певним місцем у просторі). Дитина тримає предмет 4 – 5 пальцями. Предмети розташовані не всередині долоні [16].

О.Мастюкова вважає, що, до 9-ти місяців життя дитина може захоплювати дрібні предмети двома пальцями (щипкові рухи), великі предмети – долонею, перевертати, міцно стискати іграшку під час спроб відібрати її у неї, наслідувати дії дорослих, спілкуватися з дорослими за допомогою жестів, грати в ігри типу «дай-візьми», кидати предмети. Дитина починає маніпулювати двома предметами (відкривати та закривати кришечку від коробки) [19].

З 10 до 12 місяців - етап захоплення предметів «вщепоть» (трьома пальцями). У дитини розвивається предметна діяльність на основі подразнення та повторюваних маніпулятивних дій[19].

До 1 року 3 місяці кулачок остаточно «розтискається» та пальці починають працювати автономно. З цього моменту інтенсивно починають розвиватиметься тонка моторика всіх пальців рук.

Вік 2-й та 3-й рік життя – період захвату «хрест-навхрест»: дитина вчиться тримати ручку, ложку перехресною хваткою (вона утримує ручку поперек руки, рух відбувається плечем і ліктем) – це досить складна моторна дія, реалізація якої можлива за умови анатомічного дозрівання вищих психомоторних систем. У цьому періоді розвивається власне-предметна маніпулятивна діяльність з предметами та символічна елементарна координація мовлення і графо-моторної діяльності [9].

До 3 років життя дитина користується лише пальцями для того, щоб утримати предмет. У більш старшому віці рух починається вже у зап'ястку.

Приблизно з 4 до 5 років життя дошкільник може здійснювати рухи пензлем і пальцями: тримає олівець пальцями та повертає кисть руки назовні, коли малює; ловить маленький м'яч, роблячи руками чашку. До кінця 5-го року життя у дитини встановлюється провідна рука [53].

У цьому ж віці функції руки відокремлюються від впливу ніг, наприклад, дитина може одночасно: бігти і кидати м'яч [10].

З 5 до 6 років життя дитина тримає олівець біля основи за допомогою захоплення великим пальцем [22].

У 6 – 7 років ускладнюється предметна діяльність дошкільника. Він схрещує великий палець поперек долоні, у нього розвинені захвати всіх типів.

Таким чином, упродовж 6-7 років дитина засвоює рухові уміння й навички за якісним та кількісним складом у тому обсязі, що вони наявні у дорослої людини [16].

1.2.2. Розвиток артикуляційного праксису в онтогенезі

Вербальне мовлення здійснюється завдяки комплексній координованій діяльності органів дихання, голосоутворення, артикуляції. Як і будь-яка складна діяльність артикуляційний праксис формується та розвивається в онтогенезі поступово.

На думку вчених (І.Аршавський, Т.Візель, О.Лурія, А.Семенович та ін.) артикуляційний праксис є одним із найскладніших із всіх видів праксису [2; 9; 24; 28].

Т.Візель та О.Корнєв зазначають, що формування артикуляційного праксису (артикулеми, що відповідає звуку мовлення) здійснюється завдяки наявності акустичного образу звука у мовній свідомості дитини. Таким чином, вона, сприймаючи звуки мовлення, «підганяє» їх під артикуляційний уклад шляхом поступового наближення до бажаного акустичного ефекту [9; 23].

У немовлячому віці під час крику дитини імпульси з її слухомовленнєвої зони надходять до мовленнєворухової зони кори мозку, а звідки – до органів артикуляції. Саме ці імпульси і є поштовхом до розвитку артикуляційних органів [16].

Вчені (О.Корнєв, О.Правдіна, Ф.Рау, А.Сиротюк, Т.Філічева, Г.Чиркіна та ін.) приділяли значну увагу дослідженню особливостей

розвитку артикуляційної моторики, як основи правильної звуковимови дітей дошкільного віку [23;19; 29; 31].

Відомо, що артикуляційним апаратом називають сукупність рухливих та нерухливих органів, які забезпечують утворення звуків мовлення. До рухливих органів відносяться: губи, нижня щелепа, язик – основний орган артикуляції, м'яке піднебіння. Нерухливі органи – це зуби, верхня щелепа, тверде піднебіння.

Оральний праксис формується на основі складних рухів таких, як, наприклад, уміння за завданням витягнути язик в «трубочку», розтягнути губи в посмішці, широко відкрити рот тощо) [11].

Мимовільність орального праксису забезпечується високим ступенем автоматизації. Т.Візель зазначала, що для мовленнєвого розвитку оволодіння оральним праксисом є важливою підготовчою фазою, від якої залежить засвоєння нормативної звуковимови [9].

Виділяють аферентний та еферентний види артикуляційного праксису (О.Лурія) [24].

Аферентний артикуляційний праксис – це здатність відтворювати ізольовані звуки мовлення, їх артикуляційні уклади (пози). Останні часто називають також мовленнєвими кінестезіями або артикулемами [28].

Еферентний артикуляційний праксис – це здатність вимовляти серії звуків мовлення (здійснювати переключення з однієї артикуляційної пози на іншу) [28].

Періодом інтенсивного розвитку тонких диференційованих артикуляційних рухів є вік з 9 міс. до 18 міс. життя – це період активного розвитку артикуляційної моторики [16].

Виділяють (М.Гуревич, М.Озерецький) етапи формування артикуляційної моторики в онтогенезі:

- до 1 року з'являються змички органів артикуляції;
- до 12 – 18 місяців виникає можливість чергувати позиції (змичка – щілина);

- після 3 років з'являється можливість піднесення кінчика язика вгору та напруження спинки язика;
- у 5 років може бути доступною вібрація кінчика язика.

Таким чином, в онтогенезі артикуляційна база формується за нормативними показниками до 5 років [16].

Водночас, останні дослідження О.Корнєва засвідчують, що повноцінне опанування складними артикуляційними рухами, необхідних для правильної вимови звука [р] в нормотипових умовах може досягати і 8-річного віку, що обумовлено індивідуальними темпами дозрівання артикуляційного праксису [23].

1.3. Особливості порушень ручного та артикуляційного праксису у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення

Як уже зазначалося, численними дослідженнями було доведено зв'язок розвитку пальців рук із розвитком мовлення. Крім того наводяться факти про взаємозв'язок розвитку моторики рук з роботою мозку [10]. Навіть прості рухи рук допомагають усунути не тільки напруження власне рук, але й розумову втома. Розвиток тонких рухів пальців рук передуює появі артикуляції складів. Завдяки розвитку пальців рук у мозку формується проєкція «схема людського тіла», а мовленнєві реакції дитини безпосередньо залежать від тренування пальців рук.

Зв'язок між зонами мозку, мовленням та дрібною моторикою підтверджується спостереженнями за наслідками травм або крововиливів у певних центрах кори головного мозку. Так, пошкодження мовленнєвої моторної зони в лівій півкулі мозку дитина втрачає не тільки здатність до експресивного мовлення різного ступеня вираженості, але й у неї грубо порушуються тонкі рухи пальців правої руки, навіть якщо безпосередньо зона рухової проєкції пальців рук у патологічний процес не залучена.

Отже, ручна моторика пальців рук взаємопов'язана з артикуляційним праксисом, останній, в свою чергу, знаходиться з тісному зв'язку із фонематичними процесами. Порушення у цій взаємодії призводить до порушень звуковимовної сторони мовлення, що входить до структури загального недорозвинення мовлення (ЗНМ).

Під поняттям «загальне недорозвинення мовлення» розуміють різні мовленнєві порушення у дітей зі збереженим інтелектом, у яких виявляються несформованими всі компоненти мовленнєвої системи, що відносяться до вимовної та смислової сторін []..

Характерним для зазначеної категорії дітей є порушення формування всіх компонентів мовленнєвої системи: фонетичного, фонологічного, лексичного та граматичного. У межах предмету нашого дослідження розглянемо особливості порушення звуковимовної сторони мовлення.

Типовими для цих дітей є заміни звуків більш простими за артикуляцією. Так, дзвінкі звуки замінюються глухими, [р] – звуком [л]; [л] - [л'] або [і]; звук [ш] – звуком [ф] тощо. Деякі діти всю групу фрикативних свистячих і шиплячих звуків замінюють більш простими за артикуляцією вибуховими звуками [т], [т'], [д], [д'].

У випадках несформованості здатності до процесу диференціації звуків, замість двох або декількох артикуляційно близьких звуків дитина вимовляє якийсь середній, невиразний звук.

Деякі звуки дошкільники із ЗНМ за спеціальною вимогою відтворюють нормотипово, але у процесі самостійного мовлення або пропускає, або замінює. Так само діти можуть правильно вимовляє звуки у простих словах «собака», «шуба», але у фразовому мовленні дитина звуки замінює («Шаша одягла субу» - Саша одягла шубу).

Часто у цих дітей спостерігається нестійке вживання звуків у мовленні. Те саме слово дитина в різних контекстах або під час багаторазового повторенні вимовляє по-різному.

Нерідко зазначені особливості вимови поєднуються зі спотвореною вимовою звуків. Звук може вимовлятися спотворено й і водночас змішуватися з іншими звуками чи пропускатися тощо.

Загальними особливостями мовлення є нечіткість звуковимови, стиснута артикуляція, а також бідність словника і деяка затримка формування граматичної будови мови.

Окремо зупинимось на більш детальній характеристиці розвитку дрібної моторики пальців рук та артикуляційної моторики у старших дошкільників із ЗНМ.

Виділяють групи дітей із недорозвиненням мовлення відповідно рівня розвитку їх ручної та артикуляційної моторики.

Діти з низьким рівнем розвитку ручної та артикуляційної моторики мають значні труднощі у переключенні з одного руху на інший під час виконання серії рухів або відтворення різних за складністю рухів. При цьому спостерігається недостатня статична та динамічна координація рухів, недостатня рухова пам'ять, низький рівень довільної уваги.

У старших дошкільників з середнім рівнем розвитку ручної та артикуляційної моторики спостерігаються синкінезії під час виконання деяких рухових проб, здатні надати необхідну позу пальцям рук або органам артикуляції за наочним зразком (за словесною інструкцією – виникають значні труднощі).

Дошкільники із високим рівнем розвитку ручної та артикуляційної моторики (наближення до вікової норми) мають добре сформовану статичну та динамічну координацію рухів, здатні за словесною інструкцією виконувати вправи пальчикової та артикуляційної гімназії.

Серед особливостей розвитку у формуванні дрібної моторики пальців рук можна виділити: недостатню координацію пальців рук (наприклад, під час розстібування й застібування гудзиків, зав'язування та розв'язування шнурків, стрічок тощо); значні труднощі у виконанні завдань на статичну і динамічну координацію (рухи пальців рук нечіткі,

уповільнені, завдання на одночасні рухи обома руками виконуються з помилками; утруднення під час перемикання з одного виду руху на інший, виконання складних координованих рухів пальцями рук.

Порушення артикуляційної моторики та артикуляційного праксису у старших дошкільників із ЗНМ залежить від етіопатогенезу мовленнєвого порушення.

Так, у дітей з дизартрією спостерігаються порушення артикуляційної моторики, що виявляються в труднощах переключення з однієї артикуляційної пози на іншу; у погіршенні якості артикуляційних рухів; у неможливості утримати артикуляційну позу потрібний час; у зниженні кількості правильно виконаних рухів. Патогенезом зазначених труднощів є слабкість (паретичність) або напруженість (спастичність) м'язів органів артикуляції. При паретичності м'язів спостерігається гіпомімія обличчя, млявість м'язів обличчя і губ при пальпації, неможливість дітьми утримання пози закритого рота. У випадках спастичності м'язів органів артикуляції їх рухи обмежені, неточні. У дітей з дизартрією часто спостерігаються гіперкінези та тремор язика; неможливість одночасного виконання будь-яких довільних рухів руками та органами артикуляції.

У дітей з дизартрією спостерігаються симптоми артикуляційної диспраксії за кінестетичним типом – недостатність розвитку узагальнених артикуляційних укладів, наслідком якої є виникнення нестійких неоднозначних замін звуків та кінестетичним – недостатність часової організації артикуляційних укладів, наслідком чого є грубе порушення вимови як приголосних, так і голосних звуків.

У дітей з ринолалією, зокрема з вродженою відкритою формою, внаслідок післяопераційних рубців на твердому піднебінні та верхній губі знижується чутливість слизової оболонки, що значно ускладнює розвиток артикуляційного праксису. З іншого боку, утворення патологічних

компенсаторних механізмів (відсунення тіла язика в глибину ротової порожнини, підняття спинки язика до твердого піднебіння, слабкість м'язів кінчика язика), призводить до грубого порушення артикуляційної моторики. Порушується також взаємозв'язок артикуляційних та мімічних м'язів, що виявляється у процесі артикуляції: виникають співдружні рухи м'язів обличчя, шиї, нижньої щелепи. Рубці, що залишаються після хейлопластики, зменшують рухливість м'язів. Залучення до артикулювання лицьових та мімічних м'язів залежить від того, наскільки сильно деформована губа. Наслідком такого явища є напружена вимова.

Порушення взаємодії між артикуляційними, фонаційними та дихальними м'язами призводить до грубого недорозвинення артикуляційного праксису.

У старших дошкільників з поліморфною дислалією у порівнянні з попередніми категоріями дітей немає таких грубих порушень артикуляційної моторики. Для них характерний труднощі переключення з однієї артикуляційної пози на іншу, недостатній обсяг та точність артикуляційних рухів, що пов'язано з уповільненим розвитком артикуляційного праксису.

Особливі порушення артикуляційного праксису виявляються у старших дошкільників із алалією, зокрема моторною формою. Внаслідок органічного пошкодження коркових відділів мовленнєворухового апарату у пренатальній, натальній або ранній постнатальній періоди розвитку в дитини з моторною алалією не формуються тонкі рухові координації мовленнєвого апарату. Порушення аналітико-синтетичної діяльності мовленнєворухового аналізатора може мати різний характер: оральна апраксія, порушення послідовності, переключення, дискоординація мовленнєвих рухів тощо. Спостерігаються пошуки необхідної артикуляції, невміння виконати певний рух артикуляції або дію (комплекс послідовних рухів) і труднощі засвоєння послідовності артикуляційних рухів. Провідним симптомом є порушення моторного

характеру, воно й визначає мовленнєвий артикуляційний розлад. При цьому внаслідок кінетичної або кінестетичної апраксії страждають фонетична та фонематична системи мови.

В нормі рухи артикуляції і пов'язані з ними кінестетичні імпульси, що надходять від мовленнєвого апарату в кору головного мозку, відіграють значну роль у процесі звукового аналізу і синтезу, допомагають уточнити звуковий склад слова, зберегти потрібну послідовність звукового ряду. Дитина з моторною алалією не може знайти правильну послідовність звуків у слові, слів у фразі, не може переключитися від одного слова до іншого. Як наслідок, у дошкільника з моторною алалією при нормотиповому слусі та достатньому розумінні зверненого мовлення, за відсутності паралічів та грубих парезів артикуляційної мускулатури не розвивається самостійне мовлення і тривалий час воно залишається на рівні окремих звуків або слів. Чим більший ступінь недорозвинення кори мозку, тим більш глибоким, грубим виявляється несформованість експресивного мовлення. Простежується прямий зв'язок між порушеннями артикуляційного праксису та організацією мовленнєвих рухів, а отже, фонетичної системи мови, що вторинно негативно відбивається на повноцінному сприйнятті та розумінні мовлення.

Під час моторної алалії в більш легких випадках страждає тільки здатність до сприйняття та диференціації тонких артикуляційних рухів, грубі кінестезії корою головного мозку аналізуються.

Таким чином, у старших дошкільників із ЗНМ спостерігаються симптоми порушення ручного та артикуляційного праксису різного ступеня вираженості, що залежить від етіопатогенезу мовленнєвої патології, рівня сформованості мовлення.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ БІОЕНЕРГОПЛАСТИКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Дослідження стану сформованості артикуляційної моторики та дрібної моторики пальців рук у дошкільників із порушеннями мовлення

З метою вивчення рівня сформованості артикуляційної та дрібної моторики пальців рук у дошкільників з порушеннями звуковимови нами було проведено експериментальне дослідження, в якому брали участь 14 дітей старшого дошкільного віку. Всі діти відвідують логопедичну групу ЗДО №26 комбінованого типу Антонівської селищної ради.

2.1.1. Організація експериментального дослідження

Завдання експериментально-дослідної роботи:

- вибір діагностичного матеріалу та складання програми констатувального експерименту;
- поетапне дослідження стану артикуляційної та дрібної моторики рук;
- аналіз результатів констатувального дослідження;
- розробка методичних рекомендацій щодо корекції звуковимови у дітей з дошкільного віку засобами енергопластики.

Реалізація експериментальної роботи відбувалася у декілька етапів:

Перший етап – вивчення анамнестичних даних.

Другий етап – дослідження стану артикуляційної моторики.

Третій етап – дослідження стану дрібної моторики пальців рук.

На першому етапі нами вивчено якісний склад експериментальної групи. Встановлено, що до складу експериментальної групи увійшли діти віком 5 років 4 міс – 6 років 3 міс з нормотиповим психічним розвитком, які мають логопедичний висновок ЗНМ (ІІІ рівень). У значній кількості дітей – 42,8% виявлено обтяжений акушерський анамнез та стан асфіксії у післяпологовому періоді. Всі діти мають поліморфні порушення звуковимови (вади вимови свистячих, шиплячих, сонорів [р], [р’], [л], [л’]), відвідують логопедичну групу другий рік.

На другому етапі з метою виявлення стану сформованості артикуляційної моторики дошкільникам з порушеннями звуковимови пропонувалися статичні та динамічні артикуляційні вправи в ігровій формі для різних органів артикуляції. Вправи проводилися перед дзеркалом, під час їх виконання використовувалася зорова опора у вигляді показу експериментатором зразка виконання та картинок із зображенням виконання вправи.

Вправи для дослідження стану артикуляційної моторики у дошкільників з порушеннями звуковимови

1.1. Вправа: «Бублик»

Мета: дослідження статичної координації м’язів губ, уміння округлювати їх.

Хід виконання завдання. Попередньо дорослий показував зразок виконання вправи (округлював губи, як під час вимови звука „о”).

Інструкція: «До нас закотилося кілечко. Поглянь, яке воно кругленьке. А ти можеш свої губки зробити такими круглими, як це кільце, ось такими.»

1.2. Вправа: «Оскал»

Мета: дослідження статичної координації м’язів губ, вміння розтягувати їх в оскал

Хід виконання завдання. Перед дзеркалом дитину просили розтягнути губи в посмішку так, щоб було видно зуби. Вправа виконувалася за наслідуванням.

Інструкція: «Посміхнись. Покажи свої зубки.»

1.3. Вправа «Парканчик-Бублик»

Мета: дослідження динамічної координації м'язів губ.

Хід виконання завдання. Перед дзеркалом дитину просили по чергово розтягнути губи в оскалі (вправа «Оскал») та висунути їх вперед (вправа Бублик»). Вправа виконувалася за наслідуванням.

Інструкція: «Розтягни губи в посмішку. Покажи свої зубки. Потім округли їх, висунувши вперед. Можеш вимовляти по черзі звуки «і»-«о».

1.4. Вправа: «Лопатка»

Мета: дослідження статичної координації м'язів язика, вміння робити його широким.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив дитину виконати самостійно. Час утримування широкого язика на нижній губі – 5 сек.

Інструкція: « Висунь широкий язичок, поклади свій язичок на нижню губку, потримай його на рахунок до 5.

1.5. Вправа: «Голочка»

Мета: дослідження статичної координації м'язів язика, вміння робити його вузьким.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив дитину виконати самостійно. Час утримування висунутого вузького язика – 5 сек.

Інструкція: «Висунь вузький як голочка язичок, потримай його таким на рахунок до 5.»

1.6. Вправа: «Лопатка- Голочка»

Мета: дослідження динамічної координації м'язів язика, вміння робити його по чергово широким та вузьким.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив дитину виконати самостійно.

Інструкція: «Висунь широкий язичок, поклади свій язичок на нижню губку, потім зроби його вузьким, знову – широким, а потім знову – вузьким.»

1.7. Вправа: «Котик сердиться»

Мета: дослідження статичної координації м'язів язика, вміння вигинати широку спинку язика догори.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив дитину виконати самостійно. Час утримування вигнутої широкої спинки язика догори 5 сек.

Інструкція: «Зроби язичок широким, вигни спинку язика догори, кінчик язика заховай за нижніми різцями, ніби котик розсердився і спинку вигнув. Потримай так язичок на рахунок до 5.

1.8. Вправа: «Пароплав»

Мета: дослідження статичної координації м'язів язика, вміння вигинати вузький кінчик язика догори.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив дитину виконати самостійно. Час утримування вузького кінчика язика за верхніми різцями 5 сек.

Інструкція: «Підніми кінчик язика за верхні різці, а зараз погуди як пароплав «ллллл». Продовжуй так на рахунок до 5.

1.10. Вправа: «Гойдалка»

Мета: дослідження динамічної координації м'язів язика, здатності до виконання точних рухів кінчика язика у напрямках догори – вниз.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив дитину виконати самостійно.

Інструкція: «Поклади свій язичок на нижню губку, тепер на верхню, знову – на нижню, знову – на верхню. А зараз ти спробуй!»

1.11. Вправа: «Смачний мед»

Мета: дослідження динамічної координації м'язів язика, здатності до здійснення кругових рухів кінчиком язика.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив дитину повторити.

Інструкція: „Оближи язичком губки ось так! А зараз сам зроби так.”

1.12. Вправа: «Конячка»

Мета: дослідження динамічної координації м'язів язика, ступіня рухливості язика догори.

Хід виконання завдання. Дорослий показував зразок виконання вправи, потім просив малюка повторити.

Інструкція: «Поцокай язичком, як конячка.»

Критерії оцінювання виконання діагностичних завдань:

Високий рівень – 3 бали – правильне виконання завдання, точне й чітке виконання проби без супутніх рухів, диференційованість рухів. Для завдання на дослідження кінестетичного праксису – надання пози органам артикуляції та її утримання без труднощів; відсутність синкінезій, порушень м'язового тонусу. Виконання проби з першого пред'явлення.

Середній рівень – 2 бали – правильне виконання завдань з незначними помилками, уповільнений темп, наявність супутніх рухів. Для завдання на дослідження кінестетичного праксису – надання пози органам артикуляції та її утримання з незначними труднощами; синкінезії. Виконання проби після повторного пред'явлення.

Низький рівень – 1 бал – порушення послідовності виконання рухів, повільний темп; скутість, обмеженість рухів; наявність синкінезій, пропуски рухів. Для завдання на дослідження кінестетичного праксису – значні труднощі або неможливість надання необхідної артикуляційної пози та її утримання; девіація язика, тремор, наявність гіперкінезів.

Самостійне виконання проби навіть після декілька разового пред'явлення неможливе.

На третьому етапі експерименту ми провели діагностику стану дрібної моторики пальців рук. Для проведення експерименту ми відібрали вправи на виявлення особливостей кінетичного і кінестетичного праксису, запроновані А.Семенович [28].

Вправи для дослідження стану дрібної моторики рук

2.1. Проба «Кулак-ребро-долоня»

Мета: дослідження динамічної координації пальців рук.

Хід виконання завдання. Дитині пропонують покласти руки на стіл та змінювати по чергово положення долоней: спочатку долоні стиснути в кулак, потім поставити на ребро, а потім розкрити долоні. Виконання завдання відбувається за наслідуванням.

Інструкція: «Давай пограємо пальчиками. Поклади руки на стіл. Подивися за моїми рухами. Я буду стискати обидві долоні спочатку в кулак, потім поставлю на ребро, а потім розкрию долоню. Повторюй за мною.»

2.2. Проба «Привітання»

Мета: дослідження динамічної координації пальців рук.

Хід виконання завдання. Дитині пропонують по чергово поєднувати всі пальці руки з великим пальцем спочатку правою, потім лівою руки, потім обох рук одночасно. Завдання виконується за наслідуванням.

Інструкція: «Спочатку нехай привітаються пальчики тільки правою, тільки лівою руки, а тепер нехай привітаються пальчики правої і лівої руки одночасно. Повторюй за мною.»

2.3. Проба «Скласти пальці в кільце»

Мета: дослідження статичної координації пальців рук.

Хід виконання завдання. Дитину просять скласти пальці рук в кільце, поєднавши чотири пальці з великим одночасно правою та лівою рукою. Завдання виконується за наслідуванням.

Інструкція: «Давай пограємо пальчиками. Стисни пальчики в кільце, подивись, як це роблю я. А зараз спробуй сам.

Додатково для дослідження статичної координації пальців рук пропонувалися такі завдання: 1) витягнути вказівний палець і мізинець правої, потім лівої руки, обох рук; 2) витягнути вказівний і середній пальці правої, потім лівої руки, обох рук

Критерії оцінювання виконання діагностичних завдань:

Високий рівень – 3 бали – правильне виконання завдання, точне й чітке виконання проби, відсутність синкінезій, диференційованість рухів. Для завдання на дослідження кінестетичного праксису – надання пози пальцям рук та її утримання без труднощів. Виконання проби з першого пред'явлення.

Середній рівень – 2 бали – правильне виконання завдань з незначними помилками, уповільнений темп, наявність супутніх рухів. Для завдання на дослідження кінестетичного праксису – надання пози пальцям рук та її утримання з незначними труднощами, нечіткість виконання. Виконання проби після повторного пред'явлення.

Низький рівень – 1 бал – порушення послідовності виконання рухів, повільний темп, наявність синкінезій, пропуски рухів. Для завдання на дослідження кінестетичного праксису – значні труднощі або неможливість надання пози пальцям рук та її утримання. Самостійне виконання проби навіть після декілька разового пред'явлення неможливе.

2.1.2. Результати експериментальної роботи

Експериментально-дослідна робота тривала упродовж двох місяців (листопад-грудень 2021 року). Діагностична процедура проводилася в індивідуальній формі упродовж 25-30 хвилин у декілька прийомів з кожною дитиною, щоб не допускати її перевтоми та одержати об'єктивні показники.

За результатами обстеження рухливості органів артикуляції ми одержали кількісні показники рівнів сформованості артикуляційної моторики (Рис 2.1.)

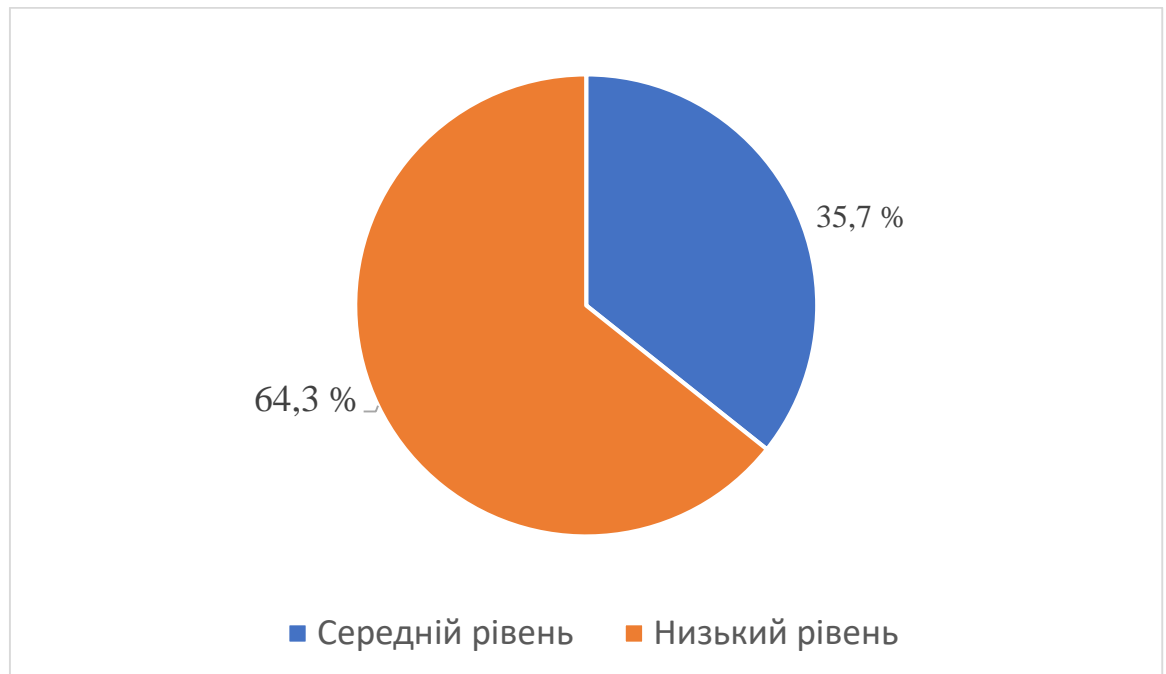

Рис.2.1. Показники рівнів сформованості артикуляційної моторики у старших дошкільників з порушеннями мовлення

Для більшості дітей експериментальної групи властивим *низький рівень* сформованості артикуляційної моторики – 64,3% дошкільників. У дітей виявлено порушення послідовності виконання рухів, повільний темп. Під час виконання артикуляційних рухів спостерігалася їх скутість, обмеженість, вони супроводжувалися синкінезіями, часто окремі рухи діти пропускали (випадіння рухів). Під час виконання статичних вправ для вивчення статичного артикуляційного праксису виявлялися значні труднощі або неможливість надання дітьми необхідної артикуляційної пози та її утримання. В деяких випадках наявні девіація язика, тремор, гіперкінези язика. Одна дитина взагалі не змогла виконати більшість вправ самостійно навіть після декілька разового їх повторення експериментатором.

У 35,7% дошкільників з порушеннями мовлення виявлено *середній рівень* розвитку артикуляційної моторики. Вони переважно правильно виконували завдання з незначними помилками, часто в дещо уповільненому темпі, під час рухів язика спостерігалися синкінезії у вигляді рухів або нижньої щелепи, або нижньої губи. Так само синкінезії було виявлено і під час утримання артикуляційної пози. Для правильного виконання вправ дошкільникам потрібно було повторне пред'явлення.

Високого рівня розвитку артикуляційної моторики не виявлено у жодної дитини експериментальної групи.

Результати аналізу виконання діагностичних завдань, спрямованих на вивчення стану дрібної моторики пальців рук засвідчили про різний рівень сформованості дрібної моторики рук у старших дошкільників із порушеним мовленнєвим розвитком (Рис.2.2.)

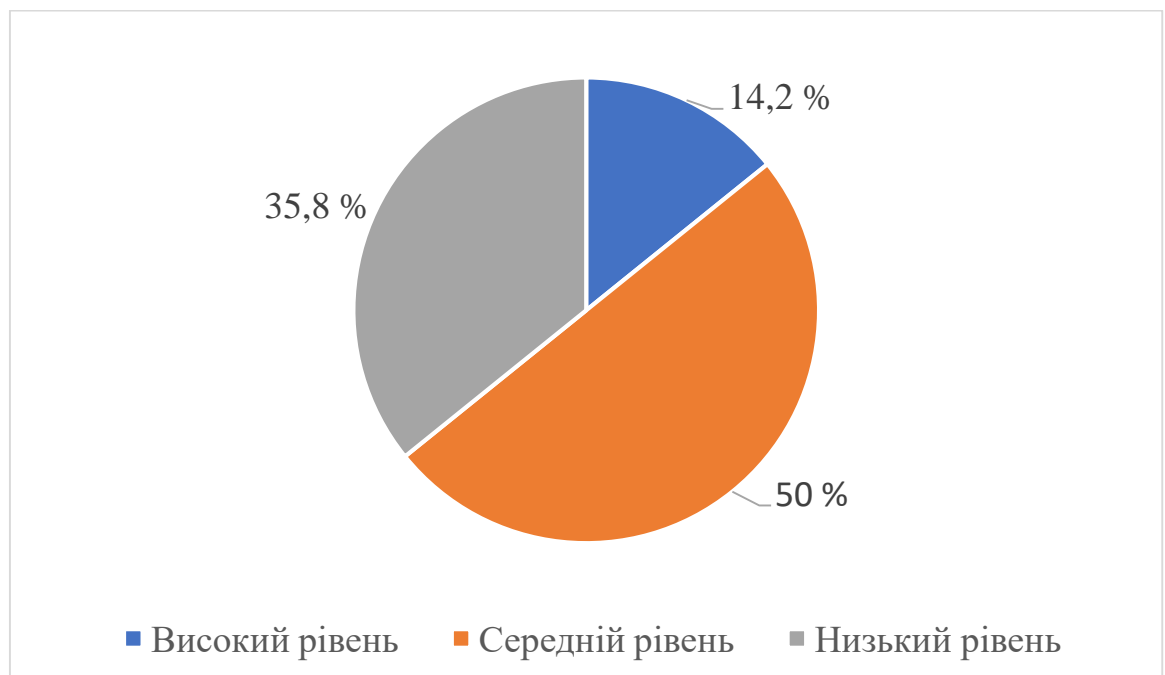

Рис.2.2. Показники рівнів сформованості дрібної моторики рук у старших дошкільників з порушеннями мовлення

Високий рівень сформованості дрібної моторики рук, що відповідає віковій нормі виявлено у 14,2% старших дошкільників з порушеннями мовлення. Діти правильно виконали всі завдання з першого пред'явлення.

Без труднощів надавали необхідної пози пальцям рук та утримували її. Так само без труднощів здійснювали переключення з одного руху на інший під час виконання динамічних вправ.

Середній рівень виявлено у 50% старших дошкільників експериментальної групи. Діти правильно виконали завдання при цьому припускалися незначні помилки у вигляді уповільнення темпу рухів, наявності супутніх рухів. Під час виконання статичних вправ спостерігалися деякі труднощі надання пози пальцям рук та її утримання. В деяких випадках виявлено нечіткість виконання рухів під час переключення – у пробах на дослідження кінетичного (динамічного) праксису. В деяких випадках для виконання завдання необхідним було повторне його пред'явлення.

Низький рівень розвитку дрібної моторики пальців рук нами виявлено у 35,8% старших дошкільників із порушеннями мовлення. Діти зазнавали значних труднощів під час відтворення послідовності виконання рухів. Спостерігався повільний темп, наявність синкінезій, пропуски рухів. Значні труднощі. В деяких випадках самостійне виконання проби навіть після декілька разового пред'явлення для дітей було недоступним.

Таким чином, за результатами експериментального дослідження старші дошкільники з порушеннями мовленнєвого розвитку виявили недостатню сформованість як артикуляційної моторики та дрібної моторики пальців рук не дивлячись на систематичну тривалу корекційно-розвивальну роботу у цьому напрямі, що засвідчує про необхідність застосування нових підходів до організації логопедичних занять з корекції звуковимови у зазначеної категорії дітей.

2.2. Біоенергопластика як здоров'язбережувальна корекційно-розвивальна технологія

В останній час актуальною проблемою дошкільного дитинства є збільшення кількості дітей, які потребують логопедичної корекції. Як уже зазначалося, у дослідженнях вчених-фізіологів доведено зв'язок інтелектуального та мовленнєвого розвитку дитини зі ступенем сформованості у неї дрібної моторики рук [25].

Під час логопедичної роботи над формуванням правильної звуковимови щоденне проведення артикуляційної гімнастики знижують інтерес у дітей до цього процесу, що в свою чергу призводить до зменшення ефективності виконання артикуляційних вправ. Біоенергопластика є одним із нестандартним рішенням цієї проблеми.

Артикуляційна гімнастика з елементами енергопластики допомагає довго утримувати інтерес дитини, сприяє підвищенню мотиваційної готовності дітей з порушеннями мовлення, підтримує позитивний емоційний настрій у всіх учасників корекційного процесу протягом усього заняття.

Біоенергопластика народилася у стародавньому Китаї. В останні роки вона широко впроваджується у логопедичну практику.

Біоенергопластика передбачає поєднання рухів артикуляційного апарату з рухами кисті руки. Термін «біоенергопластика» складається з двох слів: біоенергія та пластика. Біоенергія – це та енергія, яка знаходиться всередині людини. Пластика – це плавні, розкуті рухи тіла, рук, які є основою біоенергопластики. Для корекційної роботи вчителя-логопеда в момент виконання артикуляційної вправи рука показує, де і в якому положенні знаходиться язик, нижня щелепа або губи [20].

Мета застосування біоенергопластики полягає у тому, щоб підвищити ефективності постановки та автоматизації звуків [7].

Завданнями цієї технології є:

- удосконалення процесу постановки звука та введення його у мовлення;
- розвиток та вдосконалення артикуляційної та дрібної моторики пальців рук;
- розвиток координації рухів;
- підвищення мотивації дітей дошкільного віку до мовленнєвої активності [7].

Застосування біоенергопластики ефективно прискорює виправлення звуків у дітей зі зниженими та порушеними кінестетичними відчуттями, оскільки діюча долоня багаторазово посилює імпульси, що йдуть до кори головного мозку від язика; дозволяє досягти позитивних результатів у розвитку артикуляційної та дрібної моторики; сприяє залученню інтересу дітей до логопедичних занять; дозволяє прибрати зорову опору – дзеркало і перейти до виконання вправ тільки з опорою на відчуття. Це особливо важливо, оскільки у реальному житті під час мовлення діти не бачать своєї артикуляції.

Біоенергопластика також допомагає підвищити мотиваційну готовність дитини, тривалий час утримувати інтерес, працездатність дитини.

Цінність та переваги застосовуваної технології полягають у наступному:

- доступність (незначні фінансові витрати);
- доступність у використанні (може використовуватися педагогами та батьками);
- значна варіативність, можливий творчий підхід (використання віршів, казок, оформлення ляльок-рукавичок);

Результатами застосування біоенергопластики у корекції звуковимови дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ є:

- позитивна динаміка у розвитку артикуляційної, пальчикової моторики, розвитку пам'яті, уваги, мислення, почуття ритму, орієнтування у просторі;
- значне полегшення постановки, автоматизації та введення звуків у мовлення;
- забезпечення успішності дитини;
- укріплення м'язового апарату кисті рук і пальців, що полегшує оволодіння дітьми графо-моторними навичками письма;
- активізація інтелектуальної діяльності, розвиток уваги, пам'яті, емоційно-вольової сфери дітей з порушеннями мовлення;
- організація наступності у роботі всіх учасників освітньо-корекційного простору (логопеда, педагогів ЗДО, батьків дітей з порушеннями мовлення);
- здійснення позитивного впливу на психічний та фізичний стан дитини.

Отже, біоенергопластика – це новий, цікавий, ефективний та перспективний метод корекційної логопедичної роботи. Застосування біоенергопластики є доцільно не тільки для дітей з порушеннями мовлення, а й із затримкою психічного розвитку, а також і для дітей з нормотиповим інтелектуальним та мовленнєвим розвитком. Крім того впровадження логопедом цієї технології у корекційно-розвивальну роботу, спрямовану на формування правильної звуковимови у дошкільників дозволить йому уникнути багаторазового повторення вербальних інструкцій. Це знижує навантаження на голосовий та артикуляційний апарат, що дозволяє зберегти собі здоров'я як фахівцю голосової професії.

2.3. Методика корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення з використанням біоенергопластики

Виконання артикуляційних вправ разом із ритмічними рухами пальців рук призводить до виникнення та різкого посилення у мовленнєвих центрах кори головного мозку індукційних процесів і, відповідно до їх узгодженої діяльності [15].

Заняття з використанням біоенергопластики проводять на початкових етапах індивідуально, пізніше дітей можна поєднувати в підгрупи на основі подібності порушених звуків. Усі вправи виконують сидячи або стоячи. Основне вихідне положення майже однакове: голова в положенні прямо, губи та зуби зімкнуті, руки зігнуті в ліктях на рівні грудей. Діти орієнтуються на темп, заданий дорослим, на його рахунок та зразок руху руки. Під будь-яку артикуляційну вправу можна самостійно підібрати різноманітні рухи руки. Важливо не те, що саме робитиме дитина, а те, як вона це зробить. Темп виконання – повільний. Поступово темп виконання збільшується, рухи ускладнюються. Спочатку дорослий показує рухи рук, супроводжуючи їх віршованим текстом, потім виконують разом із дитиною артикуляційну вправу з рухом рук на рахунок. Далі дорослий відтворює текст, а дитина виконує всі рухи [20].

Вправи з використанням біоенергопластики проводяться з дотриманням певних принципів, зокрема це:

- плавності та розкнутості;
- синхронності та точності виконання рухів;
- вибір правильного темпу, дотримання заданого ритму;
- поступове ускладнення рухів [7].

Для виконання дітям пропонують різні види вправ.

1. Динамічні вправи нормалізують м'язовий тонус, переключення рухів, сприяючи точності, легкості, ритмічності їх відтворення.

2. Статичні вправи забезпечують розвиток м'язової сили, динамічної організації руху, допомагають дитині прийняти правильну артикуляційну та пальчикову позу.

3. Вправи для розвитку дихання [10].

Традиційно виділяють три етапи проведення занять із використанням біоенергопластики – підготовчий, основний та заключний [20]. Ми їх розкрили у першому розділі дослідження. Враховуючи результати констатувального експерименту та теоретичного вивчення особливостей розвитку артикуляційного праксису в онтогенезі нами було уточнено ці етапи для зручності їх практичного застосування (Таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

Етапи проведення логопедичних занять з корекції звуковимови з використанням біоенергопластики

Етап	Зміст роботи
Діагностичний	Проводиться обстеження будови та рухливості органів артикуляційного апарату, загальної та дрібної моторики, розумових процесів.
Підготовчий	Діти знайомляться з органами артикуляції та навчаються класичної артикуляційної гімнастики за традиційною методикою. У подальшому використовуються червоні рукавиці (імітація язика) та ігрові персонажі: Веселий Язичок та Жаба-Говорушка. Ці герої виконують артикуляційну гімнастику, спостерігають за успіхами дітей, підбадьорюють їх, дають поради та рекомендації, просять поділитись новинами з батьками. Проводиться активна робота з розвитку дрібної моторики пальців рук.

<p>Основний: перший підетап</p>	<p>Проводяться індивідуальні заняття, на яких одночасно виконується артикуляційна гімнастика вчителем-логопедом та дитиною з підключенням провідної руки у червоній рукавиці. Одягаючи червону рукавичку, діти вчаться імітувати положення язика під час артикуляційної гімнастики. Статичні вправи сприяють розвитку м'язової сили, допомагають дитині прийняти правильну артикуляційну та пальчикову позу. Усі вправи виконуються сидячи перед дзеркалом.</p>
<p>другий підетап</p>	<p>Проводяться індивідуальні заняття, на яких одночасно виконується артикуляційна гімнастика вчителем-логопедом та дитиною з підключенням іншої руки у червоній рукавиці. Поступово темп виконання вправ прискорюється. Діти орієнтуються на темп, заданий вчителем – логопедом, на його рахунок та зразок руху руки.</p>
<p>третій підетап</p>	<p>Проводяться індивідуальні заняття, на яких одночасно виконується артикуляційна гімнастика вчителем-логопедом та дитиною з підключенням обох рук у червоній рукавиці. До всіх класичних артикуляційних вправ додають рух кисті руки. Динамічні вправи нормалізують м'язовий тонус, переключення рухів, роблять їх міцними, легкими, ритмічними.</p>
<p>четвертий підетап</p>	<p>Проводяться індивідуальні заняття, на яких дитина самостійно виконує артикуляційну гімнастику у супроводі обох рук у червоних рукавичках як класичних, так і придуманих самостійно. Вчитель-логопед може підібрати рух руки під будь-яку артикуляційну вправу.</p> <p>Проводяться вправи на розвиток мовленнєвого дихання, сили голосу та правильного видиху активно на 1-2 підетапах, поступово до кінця основного етапу їх кількість зменшується.</p>
<p>Творчий</p>	<p>Проведення підгрупових занять з використанням дидактичних посібників ляльок, пальчикового театру, матеріалу спеціальних «артикуляційних» казок (Комплекси за О.Архіповою)</p>
<p>Заклучний</p>	<p>Автоматизуються набуті навички. Знайомі вправи діти закріплюють самостійно під контролем логопеда та вихователя логопедичної групи. Вправи виконуються самостійно біля дзеркала. Діти</p>

	показують пальчиковий театр, розповідають і показують самостійно придумані казки. Підвищують інтерес до виконання вправ схеми, малюнки з позначенням вправ. Вчитель-логопед слідкує за ритмічним виконанням вправ. Для цього він застосовуються рахунок, музика, віршовані рядки, казки.
--	--

У додатку В представлено вправи з використанням біоенергопластики,

Доцільним є введення на заняття артикуляційних казок. На основному етапі корекційно-розвивальної роботи спеціальні артикуляційні казки пропонує логопед, на творчому – діти їх самостійно складають. Слухаючи казку, діти не тільки виконують вправи, але й беруть активну участь у казковій подорожі героя, образ якого можна супроводжувати лялькою рукавичкою. Введення ляльки-рукавички має психотерапевтичний вплив - допомагає подолати у дитини страх того, що не вдасться зробити ту чи іншу вправу.

Логопед може сам скласти артикуляційні казки або скористатися вже наявними в літературі. Наведемо приклад комплексів артикуляційних казок з використанням біоенергопластики, розроблених О.Архіповою [1].

Комплекс 1. За красивим, яскравим парканом (вправа «Парканчик») жив-був маленький, працьовитий Язичок. Рано-вранці він визирнув у своє віконечко (вправа «Вікно»), на небі світило яскраве сонечко. Вирушив Язичок у гості до своєї бабусі, перейшов через маленький місток (вправа «Міст») і опинився біля її будинку. Бабуся дуже зраділа, коли побачила свого онука, адже їй так потрібна була його допомога. Взяв він свою лопату (вправа «Лопата»), і весело взявся за роботу (вправа «Лопата копає»), викопав моркву, буряк, картоплю та багато інших овочів дуже втомився Язичок і зголоднів. Бабуся знала, що найбільше її онук любить малинове варення, тож налила йому чаю та блюдечко варення (вправа «Смачне варення»). Наївся Язичок і пішов посидіти під зеленим та

високим деревом. А там його зустрів маленький Гном, що навчив Язичка показувати фокуси (вправа «Фокус»). На вулиці було так добре, тепло і дув теплий вітерець (вправа «Теплий вітер»).

Комплекс 2. За високим та великим парканом (вправа «Парканчик») жив-був маленький Язичок, дуже він любив слухати казки про далекі країни. Мріючи про подорожі, він часто виглядав у своє віконечко (вправа «Вікно»). Одного разу Язичок прочитав про великого Чарівника, який міг кожного навчити рикати і вирішив його знайти. Рано-вранці він вирушив у дорогу перейшов через невисокий міст (вправа «Міст»), і опинився на березі широкої глибокої річки. Почав Язичок думати, як же йому перебраться на інший берег. Раптом він побачив старий човен, тільки він був без вітрил, вирішив Язичок його полагодити (вправа «Вітрило»). Довго плив Язичок, нарешті він дістався іншого берега, але там не знайшов будиночка великого Чарівника, проте він зустрів Конячку, яка погодилася йому допомогти. Вирушили вони удвох в дорогу (вправа «Кінь цокає»). Дорогою у друзів трапилося лихо, у Конячки зламалася підкова, але наш Язичок знав, як її полагодити (вправа «Молоток»). А тим часом за ними спостерігав працьовитий Дятел, який був здивований, побачивши таких дружних хлопців. Він захотів з ними познайомитись і весело застукав по дереву (вправа «Дятел»). Виявилося, що Дятел теж знайомий із великим Чарівником. Друзі дуже зраділи цьому та взяли його з собою. І вони вже разом вирушили в дорогу. Раптом вони побачили галявину, на якій сидів великий Чарівник і маленьке Тигреня. Чарівник вчив Тигреня рикати. Той дуже старався, але в нього не виходило, тоді Чарівник дав йому пораду: щоб навчитися правильно рикати потрібно сильніше подути на язичок (вправа «Кулемет»). Друзям дуже сподобалася порада Чарівника і вони разом Тигренятком взялися до роботи.

Комплекс 3: За красивим, яскравим парканом (вправа «Парканчик») жив-був маленький, цікавий Язичок. Рано вранці він визирнув у своє

віконечко (вправа «Вікно») і побачив на річці щось велике та біле. Дуже здивувався Язичок, вийшов з будиночка і швидко побіг через міст (вправа «Міст»). Опинившись ближче до води, Язичок зрозумів, що це Пароплав (вправа «Пароплав»), але тільки чомусь він був дуже сумний. Язичок дізнався, що Пароплав застудився і зовсім не може гудіти як раніше, Язичок вирішив йому допомогти (вправа «Пароплав гуде»). З того часу Язичок і Пароплав стали найкращими друзями.

Комплекс 4: На вулиці настала біла, холодна зима. Будиночок нашого Язичка майже засипало снігом, і тільки краєчок паркану було видно здалеку (вправа «Парканчик»). Язичок сидів удома і дивився у своє маленьке віконце (вправа «Вікно»). Раптом він почув на вулиці цікавий і незвичайний звук. Язичок поспішив надвір, скотився зі слизького містка (вправа «Міст») і впав у великий кучугур біля парканчика (вправа «Парканчик»). Підвівся, обтрусився і знову прислухався. Виявилося це Сніжинки співали свою веселу пісеньку (вправа «Холодний вітер»). Так Язичок знайшов нових друзів і перестав сумувати у зимові вечори.

Усі вправи виконуються комплексами, чергуються один з одним. Комплекси можуть включатися в заняття, а також у ранкову гімнастику, фізкультхвилинки та інші організаційні моменти. Після того, як артикуляційні вправи будуть відпрацьовані на логопедичних заняттях, їх можна вводити у всі режимні моменти закладу дошкільної освіти та давати батькам для закріплення вдома [8].

В результаті застосування біоенергопластики ми передбачаємо, що у дітей відбудеться позитивна динаміка в розвитку артикуляційної моторики, скорочення термінів постановки та автоматизації звуків, покращення пам'яті, уваги, уяви, орієнтації в просторі, зміцнення м'язів кистей рук і пальців, удосконалення рухливості і гнучкості пальців, що надалі сприяє кращому засвоєнню графо-моторної навички письма.

Таким чином, заняття з корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з використанням біоенергопластики сприяє

формуванню артикуляційної моторики, ручної моторики та дрібної моторики пальців рук, допомагає довго утримувати інтерес дитини до занять і підтримувати позитивний емоційний настрій. Застосовуючи ці вправи в логопедичній роботі здійснюють позитивний вплив на загальний стан здоров'я дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення

ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження засвідчив, що у спеціальній літературі останніх років робота з корекції у звуковимови у дошкільників розглядається як необхідна складова частина комплексної системи освітньо-корекційного впливу, спрямованого на подолання мовленнєвих порушень у дітей та підготовки їх до шкільного навчання. Відповідно логопеди закладів дошкільної освіти все активніше починають включати у заняття з дітьми інноваційні та нетрадиційні засоби, що сприяють підвищенню ефективності логопедичної роботи. Одним із таких засобів є біоенергопластика.

Застосування біоенергопластики ефективно прискорює виправлення звуків у дітей зі зниженими та порушеними кінестетичними відчуттями, оскільки діюча долоня багаторазово посилює імпульси, що йдуть до кори головного мозку від язика; дозволяє досягти позитивних результатів у розвитку артикуляційної та дрібної моторики; сприяє залученню інтересу дітей до логопедичних занять; дозволяє прибрати зорову опору – дзеркало і перейти до виконання вправ тільки з опорою на відчуття.

У процесі вивчення нейропсихологічних основ розвитку дрібної моторики рук та артикуляційного праксису встановлено, що на сучасному етапі розвитку людини близько третини усієї площі рухової проєкції мозку займає проєкція кисті руки, що розташована дуже близько від мовленнєвої моторної зони. Своєчасний та різнобічний розвиток рухів кисті та пальців рук дитини стимулює дозрівання її центральної нервової системи. Саме стан дрібної моторики є одним із показників розвитку всіх пізнавальних процесів, головним чином мовлення, орієнтування у просторі, розумових операцій тощо .

Під час експериментального дослідження стану сформованості дрібної моторики пальців рук та артикуляційної моторики у більшості старших дошкільників з порушеннями мовлення виявлено середній та низький рівні розвитку як статичного, так і динамічного артикуляційного праксису та переважно середній рівень сформованості дрібної моторики пальців рук не дивлячись на систематичну тривалу корекційно-розвивальну роботу у цьому напрямі не тільки вчителя-логопеда, а й педагогів логопедичної групи.

Корекція звуковимови у старших дошкільників засобами біоенергопластики у представлених нами методичних рекомендаціях передбачає виконання артикуляційних вправ разом із ритмічними рухами пальців рук, що призводить до виникнення та різкого посилення у мовленнєвих центрах кори головного мозку індукційних процесів і, відповідно до їх узгодженої діяльності.

Застосування біоенергопластики на логопедичних заняттях відбувається поетапно із дотриманням принципів: плавності та розкнутості рухів; синхронності та точності виконання рухів; вибір правильного темпу, дотримання заданого ритму; поступове ускладнення рухів. З метою корекції звуковимови проводять такі види вправ, як: 1) динамічні, спрямовані на нормалізацію м'язового тону, переключення рухів, розвитку точності, легкості, ритмічності їх відтворення; 2) статичні вправи, що допомагають розвинути м'язову силу, сформуванню правильну артикуляційну та пальчикову позу; 3) вправи для розвитку мовленнєвого дихання.

Таким чином, заняття з корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з використанням біоенергопластики сприяє розвитку артикуляційного та пальцевого праксису, підвищенню мотивації до корекційно-розвивального процесу та усуненню психофізіологічного напруження дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анищенкова Е. С. Артикуляционная гимнастика для развития речи дошкольников. М. : АСТ : Астрель, 2010. 577 с.
2. Аршавский И. А. Физиологические механизмы и закономерности индивидуального развития. М.: Наука, 1982. 270 с.
3. Бадалян Л. О. Детская неврология: учебное пособие. М.: МЕДпресс-Информ, 2016. 608 с.
4. Белякова Л. И., Гончарова Н. Н., Шишкова Т. Г. Методика развития речевого дыхания у дошкольников. М.: Книголюб, 2004. 56 с.
5. Бернштейн Н. А. Физиология движений и активности. М.: Наука, 1990. 494 с.
6. Бехтерев В. М. Избранные произведения. М.: 1954. 528 с.
7. Біоенергопластика як нетрадиційний метод в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення. URL.: <https://vseosvita.ua/library/bioenergoplastika-ak-netradicijnij-metod-v-logopedicnij-roboti-z-ditmi-doskilnogo-viku-z-porusennami-movlenna-122407.html> (дата звернення 13.03.2022).
8. Бушлякова Р. Г. Артикуляционная гимнастика с биоэнергопластикой. Конспекты индивидуальных занятий по коррекции нарушений произношения свистящих, шипящих и сонорных звуков с включением специальных движений кистей и пальцев рук на каждое артикуляционное упражнение. М.: ДетствоПресс, 2011. 365 с.
9. Визель Т. Г. Основы нейропсихологии: учебник для студентов вузов. М.: Секачев В. Ю., 2017. 276 с.
10. Використання методів кінезіології в корекції мовленнєвих порушень у дітей. URL.: <https://osvita.if.ua/data/pages/635/9be8370bf9cfc875ad2123591b2397de.pdf> (дата звернення 1.03.2022).

11. Воробьева Т. А., Крупенчук О. И. Артикуляционная гимнастика. М.: Литера, 2016. 957 с.
12. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності. Навчально-методичний посібник / за заг.ред. В.В.Бурлака. К.: ГЕРБ, 2007. 288с.
13. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. М.: Эксмо, 1991. 389с.
14. Гальперин С. И. Анатомия и физиология человека. М.: Высшая школа, 1974. 468 с.
15. Глозман Ж. М. Нейропсихология детского возраста. М.: Юрайт, 2018. 250 с.
16. Гуревич М. О., Озерецкий Н. И. Психомоторика. М.: Академия, 2000. Т 12. 252 с
17. Гуровец Г. В. Возрастная анатомия и физиология. Основы профилактики и коррекции нарушений в развитии детей: учебное пособие для вузов. М.: ВЛАДОС, 2013. 432 с.
18. Дудьев В. П. Психомоторика и ее мозговая организация: норма и патология: учебное пособие. Барнаул: Изд-во БГПУ, 2002. 160 с.
19. Жукова Н. С., Мастюкова, Е. М., Филичева Т. Б., Жукова Н. С. Логопедия. Основы теории и практики М.: Эксмо, 2011. 282 с.
20. Использование здоровье-сберегающей технологии «биоэнергопластика» при выполнении артикуляционной гимнастики детьми. URL: <https://ped-kopilka.ru/blogs/blog72502/zdorovesberegayuschaja-tehnologija-bioenergoplastika.html> (дата звернення 3.03.2022)
21. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга. М.: Просвещение, 1973. С. 98-169.
22. Кольцова М. М. Ребенок учится говорить. Екатеринбург: У-Фактория, 2006. 214 с

23. Корнев О. Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты. СПб.: Речь, 2006. 380 с.
24. Лурия А. Р. Высшие корковые функции человека. СПб: Речь, 2018. 768 с.
25. Метод біоенергопластики як засіб корекційно-відновлювальної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. URL.: <https://blanki-ua.com.ua/other/15814/index.html> (дата звернення 21.02.2022.).
26. Микляева Ю. В. Логопедический массаж и гимнастика: работа над звукопроизношением. М.: Айрис-пресс, 2010. 106 с.
27. Могендович М. Р. Физиологические основы взаиморегуляции моторики и вегетатики: первая актовая речь в день годовщины института 1916-1965. М-во здравоохранения РСФСР. Пермский мед. ин-т. Пермь, 1966. – 29 с. URL.: <https://www.pdma.ru/home/36-universitet/vechnaya-pamyat/1532-mogendovich-mikhail-romanovich.html> (дата звернення 1.03.2022).
28. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. М.: Академия, 2002. 232с.
29. Сиротюк А. Л. Упражнения для психомоторного развития дошкольников: Практическое пособие. М.: АРКТИ, 2008. 60 с.
30. Узорова О. В., Нефедова О. В. Пальчиковая гимнастика. М.: АСТ: Астрель, 2007. 127 с.
31. Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: практич. пособие. М.: Айрис-пресс, 2007. 224 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Вправи для розвитку артикуляційної моторики з використанням
біоенергопластики**

Таблиця А1

Вправи для розвитку рухливості нижньої щелепи

Назва	Артикуляційні рухи	Рухи кисті рук	Мовленнєвий супровід
Бегемотик	Щелепа опускається на відстань 2-3 пальці, язик лежить спокійно, його кінчик за нижніми різцями, фіксуємо відкрите положення рота – закриваємо рот.	Чотири зігнуті пальці долонею донизу, великий палець притиснутий до вазівного. Коли рот відкривається, великий палець опускається донизу, 4 пальці піднімаються догори.	Ми зараз відкриємо ротик, Як веселий бегемотик Закривати його не можна, поки я не порохую до п'яти. А зараз закриємо ротик - відпочиває бегемотик.
Акула	Щелепа опускається максимально донизу, язик лежить вільно, кінчик за нижніми різцями, фіксуємо відкрите положення рота - закриваємо рот.	Долоні знаходяться одна на іншій паралельно підлозі, зап'ястка поєднані, кисті розводять: одна догори, інша – донизу.	Ось зубаста акула, десять рибок проковтнула З'їм я ще одну і тоді вже відпливу. .
Дражнилки	Ритмічно відкриваємо і закриваємо рота. Язик лежить на нижній губі.	Ритмічні рухи пальців рук як у вправі «Бегемотик»	Будемо ротик відкривати і язичок смішити знову і знову.

Таблиця А2

Вправи для розвитку м'язів губ

Назва	Артикуляційні рухи	Рухи кисті рук	Мовленнєвий супровід
Слоненятко	Рухи: посмішка-трубочка, при цьому губи розтягуються в боки, не відкриваючи різців, акцент на рухи губ вперед	1 – пальці зібрані у щепоть, 2 – пальці розкриті	Я наслідую слону, губи хоботом тягну
Жабка	Рухи: посмішка-трубочка, при цьому губи розтягуються в боки, відкриваючи різці. Акцент на посмішку.	Пальці обох рук зібрані у щепоть, торкаються один одного. Розводимо руки в боки.	Тягнемо губки до вушок, як зелені жабки.
Гребінець	Нижні зуби торкаються верхньої губи і легко розчісують її, потім, навпаки, верхні зуби - нижню губу.	Кисть руки нерухома. Долоня вгору – рухаються лише пальці, долоня вниз – рухаються лише пальці.	Ось чарівний гребінець розчісав наші губки.
Рибки	Губи торкаються одна одну. Змикаються та розмикаються.	Пальці лівої та правої руки змикаються та розмикаються один з одним	Рибка до рибки припливла і спитала, як у тебе справи?

Вправи для розвитку м'язів язика

Назва	Артикуляційні рухи	Руки кисті рук	Мовленнєвий супровід
Гойдалка	Язик піднімається та опускається за різці	Руки долонями догори та вниз	Сіли ми на гойдалку та полетіли – вгору-вниз, вгору-вниз, вгору-вниз.
Горішки	Гострим кінчиком язика торкаємося внутрішнього боку щік по-черзі.	Руки перед грудьми. Пальці стиснуті у кулачки, по-черзі піднімаємо та опускаємо лівий та правий кулачки.	На лавці посидимо, горішків поїмо. Я учора їх підсушила та у коробку склала.
Змійка	Висовуємо вперед гострий язик, відчуваючи напруження під'язикової зв'язки	Пальці зібрані у кулак ,язик висовується – пальці розпрямляються, долонь паралельно підлозі.	Що там шелестить у траві? повзе тонкою змією? Це ж змійка!
Годинничок	Кінчик язика перетворюється на стрілку годинника, переміщується догори, праворуч, донизу, ліворуч.	Вказівні пальці рухаються догори, праворуч, донизу, ліворуч.	Язичок покаже як шепоче годинничок тік-так, тік-так.. -
Смачне варення	Широкий язик облизує губи по колу	Руки перед грудьми виконують рухи по колу	Якщо поганий настрій, то скуштуйте смачне варення. Потім оближіть губки.
Конячка	Цокати язиком	Прямі руки підняти догори над головою. Стискати та розтискати кулаки спочатку обох рук, потім по-черзі.	Цок-цок-цок біжить конячка Цокай язичком
Гармошка	Язик присмоктати до піднебіння, опускати та піднімати підборіддя, змикаючи та розмикаючи губи.	Руки паралельно підлозі. Поєднувати та роз'єднувати долоні.	Язичок прилип трішки і отрималась гармошка. Розтягнулась, потягнулась і на місце повернулась.

Вправи для розвитку мовленнєвого дихання

Назва	Рухи	Рухи кисті рук	Мовленнєвий супровід
Ракета	Глибокий видих через ніс Повільний глибокий видих зі звуком А	Руки повільно піднімаємо догори через боки, поєднуємо долоні, піднімаємося навшпиньки. Руки в такт видиху опускаємо через боки.	Ми летимо до зірок у швидкій ракеті.
Фігури	Глибокий повільний вдих через ніс. Видихаємо зі звуком О. Видихаємо зі звуком А.	Руки витягнуті вперед і затримати дихання. Руки в такт видиху, малюють кола. Руки малюють трикутники.	Познайомтесь, це квадрат. Він знайомству дуже рад. Трикутник – три кута. А зараз намалюємо коло.
Кулька	Глибокий повільний вдих через ніс. Видих порціями, вимовляючи склад КА-КА-КА	Руки через боки догори. Руки опускаються в такт видиху ривками.	Надуваємо повітряну кульку яскраву, легку, слухняну.
Деревце	Вдих через ніс, Затримка дихання. Повільний видих через рот. Затримка дихання. Повільний вдих через нос. Затримка дихання. Повільний видих.	Піднімаємо руки догори, Тягнемося. Наклон праворуч, руки над головою. Піднімаємо руки догори. Тягнемося. Наклони ліворуч, руки над головою.	Вітер дує нам в лице Захиталось деревце. Вітерець все тихше, тихше, Деревце все вище, вище.

Додаток Б

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, **Воробйова Ольга Володимирівна**, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

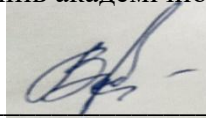
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

16.11.2022
(дата)

(підпис)

Воробйова О.В.
(ім'я, прізвище)